

Recensioner

Urve Lepasoon: *Örlogsvarvet: Ett världsarv i Karlskrona, Gidlunds förlag, 2005, Hedemora, 126 s., ISBN 91-7844-672-4.*

Boken om Örlogsvarvet i Karlskrona är en välskriven och detaljerad historia om ett intressant och arkitekturhistoriskt storslaget projekt. Det är en historia som omfattar såväl visioner och maktspel som planeringens praktik. Bokens tyngdpunkt ligger i beskrivningen av de många byggnadernas historia som omfattas av världsarvsförklaringen.

Författaren Urve Lepasoon har valt att dela in boken i fem kapitel. I det första introduceras kortfattat det europeiska läget för sjöfarten vid tiden för Karlskronas grundande. Behovet av reparationsmöjligheter för de alltjämt växande fartygen var inte enbart svenskt. Runt om i Europa anlades örlogsvarv men av dessa var det endast Rochefort (1666), Karlskrona (1679) och Plymouth (1691) som byggdes upp från grunden. Just Rochefort pekas ut som en möjlig förebild för Karlskrona.

Redan 1658 hade Karl X Gustaf skickat ut riksrådet Christian Bonde för att finna en lämplig plats i södra Sverige. Förutom ett skyddat läge skulle den uttänkta platsen även rymma en civil stad för varvets och flottans försörjning. Trossö i den blekingska skärgården uppfyllde dessa krav. Generalamiral Hans Wachtmeister fick ansvar för stadens grundläggande. Prestigen i örlogsstaden gav sig uttryck i såväl planen som i de arkitektoniska ambitionerna. Att grunda en ny stad och ett örlogsvarv skulle vara en prydnad för riket – *Karlskrona*. Bland annat var Erik Dalhbergh och

Nicodemus Tessin d.ä. inblandande i stadsplanens tillkomst.

Kapitel två ägnas åt planeringsprocessen av staden och varvet. Utflyttningen av flottans verksamhet från Stockholm till Trossö påverkade hela Blekinge. Örlogsvarvet blev snabbt landets största arbetsplats och befolkningen tredubblades i länet mellan 1750 och 1850. Den största utmaningen med själva varvsanläggningen var att anlägga torrdockor. På kontinenten var inte detta lika tekniskt svårt som i Sverige då tidvattnet hjälpte till att tömma dockorna. I Norden krävdes annan teknik i form av pumpar med tillhörande pumphus för att frilägga fartygens kölar. Sverige kunde här använda sina kunskaper från bergshanteringen där man både sprängt i berg och pumpat ur vatten. I kapitel två beskrivs Daniel af Thunbergs arbete ingående med dockanläggningen som slutligen kom att bli den berömda femfingerdockan som fortfarande används idag.

Kapitel tre ägnas åt själva varvsanläggningen. Arbetsplatsen var utbredd och omfattade många byggnader. Inom ramen för varvets verksamhet skulle alla delar av ett fartyg tillverkas. Fartygen krävde också konstant underhåll. Det uppfördes särskilda byggnader för repslageri och fartygens inventarier. Mastkranarna var ett säkert kännetecken för ett varv. Krut krävde också särskild förvaring och proviantering var i högsta grad nödvändig.

Stadens byggnader behandlas i kapitel fyra. Kyrkan hade en central roll och var den första byggnaden som uppfördes på Trossö. Andra viktiga byggnader som anlades var sjukhus och skolor för utbildning av militärer och medicinare. De första sjukhuset byggdes redan på 1690-talet. Det fanns ett stort behov av bostäder för

alla tillflyttade men författaren har inte funnit någon särskild förordning för vilka bostäder som skulle byggas. Det uppfördes kaserner såväl som ståtliga huvudbyggnader för bl.a. generalamiral Hans Wachtmeister och skeppsbyggmästare af Chapman.

I mitten på 1800-talet förnyas skeppskonsten och fartygstillverkningen tas över av mekaniska verkstäder i andra delar av landet. Urve Lepasoon skriver att varvmiljöns bevarande kan tillskrivas det faktum att Sverige inte varit krigsförande på över tvåhundra år. Att varvet varit så dominerande i staden samt bristen på andra konkurrerande verksamheter har förmodligen också bidragit till att förändringstrycket varit lågt. I många städer där kustnära markområden varit eftersökta har varv och hamnanläggningar fått lämna plats för kontor och bostäder.

Maria Bergman

Institutionen för Livsvetenskaper
Södertörns Högskola
maria.bergman@sh.se